

سال دهم / بهار ۱۳۹۹

دنیای دانش آموزان دبیرستانی شهرستان یزد در شبکه‌های اجتماعی مجازی: یک پژوهش کیفی

• نگارحسینی بافقی^۱

• مرتضی منادی^۲

DOR: 20.1001.1.38552322.1400.10.38.2.1

چکیده

هدف پژوهش حاضر آگاهی از هیجان‌ها، اندیشه‌ها، گفتمان و دنیای نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی است. جامعه هدف این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر در مقطع دبیرستان در منطقه ۲ شهرستان یزد است. از بین آن‌ها، ۱۵ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. روش جمع‌آوری اطلاعات در پژوهش حاضر شامل مصاحبه و نمونه‌ای از عکس‌های گرفته شده از گفتگوهای نوجوانان نمونه پژوهش است. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا کیفی استفاده شد و نتایج نشان داد که اندیشه، گفتمان و دنیای نوجوانان را می‌توان از طریق ده مقوله که شامل گفتگو، سپری کردن اوقات فراغت، آگاهی از هنجارهای به روز دنیا، تأثیر همسالان، افزایش ناهنجاری‌های فردی، کاربرد شبکه اجتماعی مجازی در زندگی روزمره، افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی، رشد شخصی و چگونگی ادبیات دانش‌آموزان در این شبکه‌ها مورد بررسی قرار داد. در مجموع می‌توان گفت دانش‌آموزان بنا به دلایل متفاوتی جذب این شبکه‌های اجتماعی مجازی شده‌اند و این شبکه‌ها علاوه بر تسهیل برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات، جامعه امروزی را دستخوش چالش‌ها و نگرانی‌هایی مانند چگونگی شکل‌گیری هویت نوجوانان، اندیشه‌ها و موضوع‌های گفتگوی آنان و نوآوری‌های زبانی در بین نوجوانان که موجب دوری از ملی‌گرایی آنان شده است، کرده است. بدین ترتیب، نهادهای سیاسی - اجتماعی جامعه با حفظ الگو و درونی کردن ارزش‌ها از طریق سیاست‌گذاری‌های درست و عملکرد منطقی نهادهای خانواده، همسالان، آموزش و پرورش و رسانه می‌توانند از بروز رفتارهای ناهنجار، بیگانه‌گرایی و کجروی‌های اجتماعی-روان‌شناختی جلوگیری کنند و تمام توان خود را برای رسیدن به این اهداف به کار گیرند.

واژگان کلیدی: بیگانه‌گرایی، دنیای نوجوانان، شبکه‌های اجتماعی مجازی، گفتمان.

۱ مدرس دانشگاه فرهنگیان، پردیس فاطمه الزهرا (س)، واحد یزد (نویسنده مسئول)؛

h.hosseini6868@gmail.com

۲ دانشیار روان‌شناسی تربیتی، گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهرا، تهران؛

mortezamonadi@gmail.com

مقدمه

استفاده از فناوری‌های جدید ارتباطی به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی^۱ در دهه‌های اخیر ما را وارد عصر و جامعه تازه‌ای کرده است که این تغییرات در فناوری رسانه و ظهور شبکه‌های جدید سبب نفوذ بیشتر فناوری در زندگی انسان‌ها شده و بالطبع شیوه و تأثیرات استفاده از آن‌ها، تغییرات فرهنگی زیادی را در جامعه به وجود آورده است (علیزاده و زمانی، ۱۳۹۶: ۱۰۶). شبکه‌های اجتماعی مجازی یکی از بانفوذترین تکنولوژی‌های جدید در عصر ارتباطات است که همه ابعاد فردی و جمعی زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. بنابراین تعداد زیادی از افراد با توجه به اطلاعاتی که از این شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌گیرند، عقایدشان را شکل می‌دهند و رفتارهایشان را براساس آن بنا می‌کنند (بیگدلو و هادیان، ۱۳۹۷: ۱۲).

یک شبکه اجتماعی مجازی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورد که توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند، یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آن‌ها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند (Boyd & Elison, 2007). یکی از کارکردهای شبکه‌های اجتماعی مجازی، افزایش و تقویت تعامل‌های اجتماعی در فضای مجازی با گستره وسیع جغرافیایی است که بدون هیچ محدودیتی از نظر مرز، زبان، جنس و فرهنگ به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. بنابراین، امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی عضو جدایی‌ناپذیر جامعه بشری شده‌اند و به دلیل امکاناتی که در اختیار کاربران قرار می‌دهند از محبوبیت بالایی برخوردارند و هم‌روزه مورد استفاده قرار می‌گیرند (Morris, Teevan & Panovich, 2010). همچنین شبکه مجازی و کنش ارتباطی در آن، سبب شکل‌گیری نوع جدیدی از تعامل‌های ذهنی و فناوری و نیز دگرگونی در نگرش‌ها، احساس‌ها و ارزش‌های کاربران شده است (افشانی، جواهرچیان و حقیقیان، ۱۳۹۸: ۲۹).

در بین افراد جامعه، جوان‌ترها، به‌ویژه نوجوانان، اشتیاق بیشتری برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی دارند (Kumar, 2012). با توجه به پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از موارد ضروری زندگی نوجوانان است. به‌طوری‌که پژوهشگر رسانه‌های نوین بیان می‌کند که امروزه اصلی‌ترین مصرف‌کننده‌های فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی مجازی)، افراد زیر ۱۸ سال هستند و دانش‌آموزان به‌طور متوسط روزانه ۵

1 Virtual Social Network

تا ۹ ساعت از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۶). سعیدی‌پور (۱۳۹۳) در پژوهشی بیان کرد که شبکه‌های اجتماعی مجازی نوجوانان را با ایده‌ها و گرایش‌هایی آشنا می‌کند که برون‌ریزی احساسی و عقلانی بیشتری برایشان فراهم می‌آورد. آن‌ها می‌توانند از طریق این رسانه، دنیا را در بستری جهانی ببینند و وارد فضایی شوند که حتی افرادی که به گروه‌های محروم جامعه تعلق دارند نیز می‌توانند در آن حضور یابند. سرعت اینترنت به نوجوانان امکان می‌دهد فضای مجازی را به صورت امتداد روابط چهره به چهره خود ببینند و نیازهایشان را برای پردازش سریع و ارتباط در زمان واقعی، درونی سازند.

از سوی دیگر، این پیشرفت‌های تکنولوژی که فرصت‌های دسترسی نوجوانان به منابع جدید دانش و تجربه‌های فرهنگی را فراهم کرده است، بدون چالش نیستند. ارتباط‌های مجازی بر ابعاد شغلی، اجتماعی و هیجانی جوانان تأثیرگذار است (Wakefield & Cynthia, 2008). ادغام اینترنت با ارتباطات به دانش‌آموزان اجازه اشتراک‌گذاری دیدگاه، دانش و تجربه‌هایشان را می‌دهد، اما ارتباطات اینترنتی این امکان را نیز به آن‌ها می‌دهد که به اطلاعات شخصی افراد دسترسی داشته باشند. با فشار دادن یک دکمه، می‌توان محل زندگی، شماره تلفن، حتی آدرس منزل فرد را پیدا کرد. در نتیجه حمایت از نوجوانان در مبحث حفاظت از حریم شخصی‌شان، دشوار و حائز اهمیت است.

ویکفیلد و سینتیا (۲۰۰۸) در پژوهش خود بیان کردند که ارتباطات مجازی ممکن است جنبه‌های بسیاری از زندگی جوانان (شخصی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فکری) را تغییر دهد، اما با این وجود، با آموزش مناسب، راهنمایی و نظارت می‌توان آن ارتباطات را به رشد شخصی مثبت بدل ساخت. گانزالا و سویلا^۱ (۲۰۱۳) در پژوهش خود گزارش کرده‌اند که جوانان دو انگیزه اجتماعی و روانی برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی دارند و تفاوت معناداری بین استفاده دختران و پسران از این شبکه‌ها وجود ندارد، اما در انگیزه استفاده با هم تفاوت دارند. پسران بیشتر به دلیل عاطفی و دختران به دلیل برقراری ارتباط (تعامل) از این شبکه‌ها استفاده می‌کنند. همچنین پرادیپ و سریرام^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی بیان کرده‌اند که تفاوت جنسیتی و سنی برای استفاده از سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و نوع تجربه به دست آمده از این استفاده وجود دارد. تم اصلی استفاده از این سایت‌ها در بین جوانان خودافشاسازی و مقایسه اجتماعی است و همکاری و کنترل والدین در فرآیند دسترسی آنلاین نوجوانان به این

1 Gonzalez & Savilla

2 Pradeep & Sriram

سایت‌ها می‌تواند رفتارهای خطرناک آنلاین آن‌ها را کاهش دهد. برقراری ارتباط از طریق فضای مجازی، دایره اجتماعی نوجوانان را گسترش می‌دهد و نوجوانان به‌طور فعال از شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان یک شکل مهم تعامل اجتماعی استفاده می‌کنند (Gonzalez & Savilla, ۲۰۰۵). دیگر دایره اجتماعی آن‌ها محدود به مکان‌های جغرافیایی نیست و در بین آن‌ها حضور «مجازی» وجود دارد نه حضور «فیزیکی» (Pankoke & Jeffrey, 2002). امروزه فضای مجازی برای نوجوانانی که اعتمادبه‌نفس کافی برای برقراری ارتباط ندارند، فرصت برقراری ارتباط را فراهم می‌کند و نوجوانانی که اضطراب اجتماعی دارند، استفاده از شبکه‌های مجازی را فرصتی مفید برای خودافشاسازی می‌یابند. در پژوهشی که کیان، جلال و ریاحی‌نیا (۱۳۹۴) با هدف بررسی نحوه شناخت درک و استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی عمومی در بین دانشجویان انجام دادند، نتیجه گرفتند که هدف اصلی اکثر دانشجویان در پیوستن به این شبکه‌ها، تفریح و سرگرمی است. منفی‌ترین اثر ناشی از شبکه‌های اجتماعی مجازی صرف زمان زیاد در این شبکه‌ها است که می‌تواند به روند تحصیلی آن‌ها آسیب برساند. همچنین، سراجی، حبیب‌زاده و شریفی (۱۳۹۶) در پژوهشی انگیزه‌های دانش‌آموزان در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را به ترتیب اولویت کسب اطلاعات، سرگرمی، ارتباط و تعامل و خودابرازی مطرح کردند. برینگل و ولی (۲۰۰۵) بیان کردند که یک موضوع اساسی این است که تعامل اجتماعی آنلاین یک نوع از نقش بازی کردن است. بنابراین تعامل اجتماعی یک بخش از رشد «خود»^۱ است. لنهارت^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی دریافت که جوانان از وب‌سایت‌های شبکه اجتماعی برای تداوم و گسترش شبکه‌های دوستی نامتجانس استفاده می‌کنند. همچنین پژوهش‌ها دریافتند که هر چه جوانان بیشتر از شبکه‌های تعامل اجتماعی استفاده کنند، تناوب تعامل آن‌ها با دوستانشان بیشتر می‌شود و عزت‌نفس و رضایت از زندگی آن‌ها افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، آزادی فزاینده‌ای برای آزار و اذیت و تحقیر دیگران در فضای مجازی وجود دارد زیرا هیچ عکس‌العمل فردی را در پی ندارد. بنابراین، این آزادی موجب ایجاد زورگویی مجازی، آزار و اذیت سایبری و مکالمات آزاردهنده می‌شود که در آن افراد، تظاهرات کلامی را نشان می‌دهند. در این فضاها، گفتگو درباره خودکشی، صدمه زدن به خود یا شخص دیگر نیز شایع است. اطلاعاتی در مورد چگونه ساختن بمب، خودکشی، از نظر جنسی فعال بودن، مصرف مواد مخدر و بسیاری دیگر از فعالیت‌های غیرقانونی در فضای مجازی به فراوانی وجود دارد

1 Self

2 Lenhart

(Payna, ۲۰۰۶). همچنین یافته‌های پژوهش ودودی و دلاور (۱۳۹۴) نشان داد که درون‌گرایی، بی‌ثباتی پنهانی، عدم سازگاری و کاهش وجدانی بودن با استفاده از شبکه‌های مجازی همراه است. بنابراین، آشنایی با اندیشه‌ها و گفتمان نوجوانان و توجه به موضوع‌های گفتگوی دانش-آموزان در فضای مجازی می‌تواند خانواده و مسئولان را از جهان‌بینی نوجوانان آگاه کند و به آن‌ها برای ایجاد تعامل اجتماعی سالم کمک کند. افراد جوان تمایل دارند نسبت به سایر بخش‌های جامعه سازگارتر باشند و به‌طور کلی، سریع‌تر با تکنولوژی جدید سازگار می‌شوند. جوانان تا حدودی خلاق هستند و از آن‌ها به‌عنوان نیروهای تغییر در چشم‌انداز ارتباط جدید یاد می‌شود (Merchant, ۲۰۰۱).

نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی شکل‌های جدیدی از نوشتن را تجربه و ایجاد می‌کنند. آن‌ها بیشتر شبیه صحبت‌هایشان در فضای مجازی می‌نویسند و بیشتر شبیه آنچه در گفتگوهای مجازی می‌نویسند، صحبت می‌کنند. اغلب آن‌ها با اندکی اندیشه و دقت در استفاده از کیبورد، دیکته مناسب کلمات، نشانه‌گذاری سنتی یا قواعد دستوری زبان به تعامل با یکدیگر در این شبکه‌ها می‌پردازند (همان).

ادمین، فالوئر، پست، پروفایل، فرند، کامنت، لایک، اینوایت، لفت، جوین، تگ، سِند و تعداد زیادی از واژه‌های دیگر به‌آشناترین و پرکاربردترین واژگانی تبدیل شده‌اند که ایرانی‌های عضو شبکه‌های اجتماعی و شبکه‌های پیام‌رسان تلفن‌های همراه از آن‌ها استفاده می‌کنند و آن‌ها را حتی در متن‌های رسمی بیرون از فضای مجازی هم به کار می‌گیرند. در این میان، هویت فرهنگی کاربران شبکه‌های اجتماعی و به‌ویژه نوجوانان، از یک‌طرف به مظاهر فرهنگ بیگانه غربی، و از طرف دیگر به بی‌تفاوتی نسبتاً شدید به مسائل و علایق فرهنگی خود تمایل پیدا می‌کنند و از این‌رو به نظر می‌رسد در مرحله بعد، این نسل برای تداوم زبان فارسی به‌عنوان مؤلفه اصلی هویتی و فرهنگی تمایلی نداشته باشند (کمالی، ۱۳۹۵). مرچنت (۲۰۰۱) در پژوهش خود بیان کرد که استفاده از ارتباطات الکترونیکی رایج موجب نوآوری زبانی در بین شبکه‌های اجتماعی مجازی تازه شده است و این نوآوری بازتاب تغییرات گسترده‌تر در چشم‌انداز ارتباطات است. بنابراین، آگاهی از آسیب‌های حوزه زبانی با ورود به عصر ارتباطات و تکنولوژی می‌تواند مانع بحران‌های هویتی و اجتماعی جوانان شود و مسئولان را برای مقابله با فرآیند جدید ارتباطات با تمهیدات و تدابیری مانند تقویت زبان فارسی از طریق معادل‌یابی رسا آماده سازد. شامانی، واحدی و نوروزی (۱۳۹۵) در پژوهش خود گزارش کرده‌اند که بین میزان

استفاده جوانان منطقه ۱۲ شهر تهران از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت فرهنگی آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. بدین شکل که در ۴ مؤلفه مدت‌زمان حضور، میزان استفاده، میزان فعال بودن کاربر و میزان واقعی تلقی کردن محتوا در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی با وضعیت هویت فرهنگی جوانان رابطه معنادار در جهت معکوس وجود دارد.

با توجه به آنچه بیان شد در عصر جدید رسانه‌های جمعی و اینترنت و بالطبع آن، شبکه‌های مجازی جزء محیط‌های آموزشی تأثیرگذار در زندگی افراد به‌ویژه نوجوانان به شمار می‌آیند. مدرسه، خانواده و اجتماع، در واقع محیط‌های تأثیرگذار سنتی هستند که از گذشته‌های دور در آموزش افراد نقش داشته‌اند، اما رسانه‌های جمعی و اینترنت را می‌توان ابزارهای آموزشی مدرن نامید که به‌تنهایی می‌توانند تعاملات موجود در هر یک از این محیط‌های سه‌گانه قبلی را تحت‌الشعاع قرار داده و حتی تأثیرات آموزشی آن‌ها را ناچیز کرده یا آن را خنثی کند. بنابراین، شبکه‌های اجتماعی مجازی، مکان‌هایی هستند که در آن، نوجوانان فرصت پیدا می‌کنند تا اندیشه‌ها و گفتارهای فردی و جمعی خود را با دیگران به اشتراک بگذارند و نظرات دیگران را نسبت به آن دریافت کنند و آن را بپروارند. همچنین آن‌ها می‌توانند در این مکان‌ها، ویژگی‌های شخصیتی خود را بروز دهند، با سایرین ارتباط برقرار کنند، کسب هویت را تجربه کنند و احساس تعلق و صمیمیت و خودمختاری را کسب کنند. از این‌رو شناخت اندیشه، رفتار، گفتمان و گرایش‌های نوجوانان در استفاده از این شبکه‌ها (میزان ساعات استفاده، موضوع‌های گفتگو، زبان نوشتاری، ابزارهای پیام‌رسانی، میزان بهره‌گیری مثبت و منفی و ...) بسیار حائز اهمیت است و نتایج حاصل از آن می‌تواند دید و شناخت بهتری نسبت به این شبکه‌ها ایجاد کند و بستر مناسب‌تری را برای بهره‌گیری بهتر از این شبکه‌ها فراهم کند.

از سوی دیگر، بررسی کیفیت استفاده از این فناوری‌ها و طیف وسیع امکانات ایجادشده توسط آن‌ها از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی موضوعی مهم است که متأسفانه از آن غفلت شده است و کمبود منابع و پژوهش در این حوزه کاملاً مشهود است. از این‌رو با توجه به گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در بین نوجوانان ضرورت بررسی تأثیر این تکنولوژی، اندیشه، هیجان، گفتمان و جهان‌بینی نوجوانان احساس می‌شود، لذا محقق در تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که نوجوانان از چه شبکه‌های اجتماعی مجازی برای برقراری ارتباط استفاده می‌کنند؟ موضوع‌های گفتگوی نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی چیست؟ از چه ابزارهایی (نوشتاری، صدا، تصویر و ...) برای گفتگو در

شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند؟ و آیا زبان نوشتاری ویژه‌ای برای برقراری ارتباط در شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش کیفی است. پژوهش کیفی عبارت است از «مجموعه فعالیت‌هایی همچون مشاهده، مصاحبه و شرکت گسترده در فعالیت‌های پژوهشی که هرکدام به نحوی پژوهشگر را در کسب اطلاعات دست‌اول درباره موضوع موردپژوهش یاری می‌دهد» (دلاور، ۱۳۸۵).

جامعه پژوهش

جامعه‌ی این پژوهش، کلیه دانش‌آموزان دختر دبیرستانی (۱۳-۱۸) ناحیه ۲ شهرستان یزد است که از بین آن‌ها، ۱۵ دانش‌آموز با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند (متناسب با پژوهش کیفی) انتخاب شدند. با توجه به نظریه‌ی اریکسون، مهم‌ترین مسئله نوجوانی شکل‌گیری هویت است. این مرحله زیربنای مراحل بعدی است و نقطه عطف در راه تثبیت بهره‌وری یک انسان در طول زندگی است. به نظر وی مفهوم هویت دو جنبه دارد: از یک‌سو احساسی است که فرد از خود دارد، یعنی خودسنجی؛ و از سوی دیگر، روابط بین هویت شخصی و توصیف‌هایی است که دیگران یعنی افرادی که برای فرد مهم‌اند از او دارند (سیف، ۱۳۹۳). بنابراین دوره نوجوانی یکی از دوره‌های حساس زندگی هر فردی است و تعامل‌های نوجوانان و اطلاعاتی که روزانه با آن مواجه می‌شوند می‌تواند نقش مهمی در شکل‌گیری هویت آن‌ها داشته باشد؛ بر این اساس بازه سنی دانش‌آموزان مطرح‌شده در این پژوهش ۱۳-۱۸ سالگی (نوجوانی) لحاظ شده است. قبل از شروع مصاحبه ابتدا اهداف، مشارکت داوطلبانه، ماهیت مطالعه و محرمانه بودن اطلاعات توضیح داده شد و از شرکت‌کنندگان اجازه ضبط صدا گرفته شد و بیان شد اطلاعات صرفاً به‌صورت کد گزارش خواهد شد (جدول ۱). سؤال‌ها به‌طور ساده یکی پس از دیگری پرسیده می‌شد و هر زمان که نیاز بود با سؤال‌های پیگیری از نوجوانان درخواست می‌شد تا پاسخ خود را به‌طور واضح‌تر توضیح دهند. همچنین مصاحبه بدون محدودیت زمانی بود. مدت‌زمان مصاحبه از ۳۰ تا ۵۰ دقیقه متغیر بود.

ابزار گردآوری اطلاعات

در پژوهش حاضر ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه نیمه ساختاریافته براساس سؤال‌های باز و سؤال‌های از پیش طراحی‌شده‌ای است که توسط پژوهشگر براساس نظریه‌ها و پژوهش‌های

پیشین طراحی شده است. در این پرسش‌نامه ۳۰ سؤال به صورت باز و تعدادی پرسش‌های جمعیت‌شناختی طراحی شده بود. روایی محتوایی این پرسش‌ها بعد از بازنگری به تأیید چهار عضو هیئت علمی دانشگاه رسیده است.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای کیفی تجزیه و تحلیل شد. در این روش، متن مصاحبه‌ها با نوجوانان چندین بار مرور می‌شود تا به کوچک‌ترین واحدهای تشکیل‌دهنده معنی‌دار شکسته شوند. سپس این کلمات با هدف یافتن مرکزیتی در بین آن‌ها، مرور و بر همین اساس، مقوله‌بندی می‌شوند. بررسی‌های متوالی بین متون اولیه و مقولات نهایی چندین بار تکرار می‌شوند یا در نهایت، تفاوت قابل قبول و احساس رضایت مشترک بین پژوهشگران درباره آنچه داده‌ها می‌گویند حاصل شود. از شیوه ارزیابی مشارکت‌کنندگان که در آن پژوهشگر خلاصه‌ای از یافته‌های خود مانند مضامین اصلی و فرعی را در اختیار شرکت‌کنندگان کلیدی قرار داده و از آن‌ها می‌پرسد آیا یافته‌ها منعکس‌کننده دقیق تجربه‌های آن‌ها است یا خیر (کرسول، ۱۳۹۴) برای بررسی روایی استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱، نشان‌دهنده اطلاعات به دست آمده بر حسب جنسیت، سن شروع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، حداقل زمان فعالیت در این شبکه‌ها و پرکاربردترین شبکه اجتماعی مجازی در پژوهش حاضر است.

مشخصات کد	سن دانش‌آموزان	سن آغاز دسترسی به شبکه‌های اجتماعی مجازی	حداقل زمان فعالیت	پرکارترین شبکه اجتماعی مجازی
۱	۱۷	۸ سالگی	۱۶ ساعت در روز	اینستاگرام
۲	۱۴	۱۲ سالگی	۴ ساعت در روز	اینستاگرام
۳	۱۵	۱۱ سالگی	۴۵ دقیقه در روز	تلگرام
۴	۱۷	۱۳ سالگی	۳ ساعت در روز	اینستاگرام
۵	۱۶	۱۴ سالگی	۷ ساعت در روز	اینستاگرام
۶	۱۴	۱۲ سالگی	۵ ساعت در روز	اینستاگرام
۷	۱۶	۱۵ سالگی	۸ ساعت در روز	اینستاگرام
۸	۱۶	۱۵ سالگی	۱۰ ساعت در روز	واتس آپ
۹	۱۷	۱۱ سالگی	۴ ساعت در روز	واتس آپ

مشخصات کد	سن دانش‌آموزان	سن آغاز دسترسی به شبکه‌های اجتماعی مجازی	حداقل زمان فعالیت	پرتکرارترین شبکه اجتماعی مجازی
۱۰	۱۷	۱۴ سالگی	۲ ساعت در روز	اینستاگرام
۱۱	۱۶	۱۴ سالگی	یک ساعت در روز	اینستاگرام
۱۲	۱۸	۱۳ سالگی	۱۸ ساعت در روز	اینستاگرام
۱۳	۱۶	۱۲ سالگی	۶ ساعت در روز	واتس آپ
۱۴	۱۵	۱۳ سالگی	۴ ساعت در روز	تلگرام
۱۵	۱۳	۱۱ سالگی	۵ ساعت در روز	اینستاگرام

همانگونه که جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین سن شروع استفاده از این شبکه‌ها در نمونه حاضر، ۱۲ سالگی است که نشان‌دهنده شیوع استفاده از این شبکه‌ها در بین دانش‌آموزان با آغاز سن نوجوانی است و آن‌ها به‌طور میانگین، ۶ ساعت در روز از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند. از نظر آن‌ها پرتکرارترین و جذاب‌ترین شبکه از بین شبکه‌های اجتماعی مجازی به ترتیب اینستاگرام، واتس آپ و تلگرام است. در پژوهش حاضر، تحلیل محتوا ۱۰ عامل اساسی را در مورد چگونگی گفتمان و جهان‌بینی دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی مجازی نشان داد. جدول ۲، گزیده‌ای از کدهای باز و کدهای محوری را نشان می‌دهد.

جدول ۲: کدهای باز و کدهای محوری دنیای دانش‌آموزان دبیرستانی در شبکه‌های اجتماعی

مجازی: یک پژوهش کیفی

کدهای باز	کدهای محوری	کدهای باز	کدهای محوری
بیان احساسات متناقض دسترسی به اطلاعات نادرست اتلاف وقت آگاهی از اخبار ناهنجار در جامعه افت تحصیلی و افت جسمانی بروز رفتارهای هیجانی متفاوت مانند پرخاشگری، انزوا و	افزایش ناهنجاری‌های فردی	بیان راحت احساسات برقراری ارتباط با دیگران قرار گذاشتن احوالپرسی‌ها	گفتگو
کسب‌وکار آنلاین تحلیل مفاهیم جامعه دسترسی سریع و آسان و کم‌هزینه به اطلاعات استفاده از اپلیکیشن‌های آموزشی آشنایی با افراد مختلف در سراسر جهان	کاربرد شبکه اجتماعی مجازی در زندگی روزمره دانش‌آموزان	وسيله‌ای برای پشتیبانی از فعالیت کلاسی ترویج فرهنگ استفاده از فضای مجازی در مدارس استفاده از کلیپ‌های آموزشی در کلاس درس	استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ترویج آموزش

ادامه جدول ۲: کدهای باز و کدهای محوری دنیای دانش آموزان دبیرستانی در شبکه‌های اجتماعی

مجازی: یک پژوهش کیفی

کدهای باز	کدهای محوری	کدهای باز	کدهای محوری
نداشتن محدودیت (آزادی عمل) افزایش اعتمادبه‌نفس کاذب پنهان کردن خود واقعی	افزایش ناهنجاری اجتماعی	رهایی از بی‌حوصلگی و اعصاب‌خوردی شنیدن آهنگ دیدن فیلم‌های جدید	سپری کردن اوقات فراغت
استفاده از زبان فینگلیش استفاده از زبان نوشتاری فارسی کوتاه و بدون ساختار استفاده از کلیدواژه‌های انگلیسی بیان هیجان‌های خود از طریق استیکر و تکرار حروف روبه‌زوال رفتن نگارش درست فارسی تقلید گفتاری و نوشتاری از فیلم‌ها و افراد	چگونگی ادبیات دانش‌آموزان	آگاهی از مد و عکس‌های افراد سلبریتی آگاهی از زندگی افراد معروف کانال‌های موسیقی اخبار فوتبالی پیج‌های بازیگران	آگاهی از هنجارهای روز دنیا
اجتماعی شدن شناخت خود شناخت دنیای اطراف اعتماد نکردن به همه تحلیل مفاهیم جامعه	رشد شخصی	اهمیت نظرات دوستان چک کردن پروفایل دوستان فشار و ترغیب دوستان	تأثیر همسالان

درمجموع و با توجه به اطلاعات جدول، ۱۰ عامل اساسی در مورد چگونگی گفتمان و

جهان‌بینی دانش‌آموزان در شبکه‌های اجتماعی مجازی بدین‌صورت ارائه می‌شود:

- ۱- گفتگو: گفتگو در اینجا به معنای اندیشه و گفتار فردی و گروهی دانش‌آموزان است. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان بیان کرده‌اند موضوع گفتگو در این شبکه‌ها، قرار گذاشتن با دوستان، اطلاع از احوال دوستان و آشنایان خود و دلیل این گفتگوها، داشتن ارتباط با دوستان، خیر داشتن از دوستان و بیان راحت‌تر احساس‌ها از طریق گفتگوهای مجازی است. در این رابطه یکی از دانش‌آموزان گفت: «موضوع گفتگوی ما در فضای مجازی مربوط به قرار گذاشتن‌ها برای سپری اوقات، احوالپرسی و حرف زدن در مورد مسائل روزانه‌مان است» (کد ۵)؛ و یا دانش‌آموز دیگری در این رابطه بیان داشت: «برای گفتگو با دوستانم، استفاده از این

شبکه‌ها را ترجیح می‌دهم؛ زیرا آزادانه می‌توانم حرف‌ها و احساسات خود را با آن‌ها در میان بگذارم» (کد ۱۳).

۲. سپری کردن اوقات فراغت: نوجوانان برای گذراندن اوقات فراغت خود به این شبکه‌های اجتماعی مجازی روی می‌آورند. جذابیت، در دسترس بودن، داشتن ویژگی‌های خاص، ارزان‌تر بودن در مقابل رفتن به مکان‌های جذاب و صرف کردن وقت و هزینه زیاد از جمله ویژگی‌هایی است که کاربران را مجذوب خود کرده است. دانش‌آموزان مطرح می‌کنند برای رهایی از اعصاب‌خوردی و بی‌حوصلگی وارد این شبکه‌ها می‌شوند و به راحتی می‌توانند با گذراندن زمان زیاد و متوجه نشدن از این گذر زمان، روزهای خود را سپری کنند. یکی از دانش‌آموزان نظر خود را این‌گونه بیان کرد: «با استفاده از این شبکه‌ها، خودم را سرگرم می‌کنم. فیلم‌های مختلف یا آهنگ‌های جدید را دانلود می‌کنم. بالاخره اینجوری سرگرم می‌شوم» (کد ۷). دانش‌آموز دیگری در این رابطه گفت: «برای وقت گذرونی خوبن» (کد ۱۵).

۳. آگاهی از هنجارهای به روز دنیا: یکی از ویژگی‌های این شبکه‌های اجتماعی مجازی امکان نمایش عکس‌ها و فیلم‌های روزانه افراد در مورد خود یا در مورد افراد معروفی است که افراد به آن‌ها علاقه دارند. همچنین وجود کانال‌های مختلف در همه زمینه‌ها موجب می‌شود که افراد با توجه به علاقه‌ها و سلیقه‌های خود وارد هر کدام از این کانال‌ها شوند و از مطالب روزانه این کانال‌ها باخبر شوند. دانش‌آموزان مطرح کردند که با عضویت در این شبکه‌ها می‌توانند از زندگی افراد معروف اطلاع بگیرند و از این طریق از مد و اطلاعات به روز، آگاهی یابند. یکی از دانش‌آموزان در این رابطه گفت: «من با مشاهده افراد سلبریتی، نوع پوشش آن‌ها، رنگ‌های لباسشان، کیف و کفششان می‌توانم اطلاعاتی بگیرم و زمانی که دوستانم در مورد یک چیز جدید و مد حرف می‌زنند، من هم حرفی برای گفتن دارم» (کد ۴). دانش‌آموز دیگری بیان کرد: «من چون فوتبال را دوست دارم، وارد کانال‌های فوتبالی می‌شوم یا در اینستاگرام، پیج‌های فوتبالیست‌ها را فالو می‌کنم تا از اخبار و رویدادهای ورزشی مطلع شوم» (کد ۳). در این راستا، دانش‌آموز دیگری بیان داشت: «من به موسیقی علاقه زیادی دارم. در این شبکه‌ها می‌توانم خوانندگان مورد علاقه خود را فالو کنم یا وارد کانال‌های موسیقی شوم و از آهنگ‌های جدید آن‌ها باخبر شوم» (کد ۱۴).

۴. تأثیر همسالان: با توجه به گروه سنی نمونه پژوهش حاضر که نوجوانان هستند و با توجه به نظریه ویگوتسکی که مطرح می‌کند دوره نوجوانی، دوره تأثیر همسالان است، در این پژوهش

نیز به‌وفور دانش‌آموزان در مورد نقش همسالان صحبت می‌کردند. در واقع فشار و ترغیب همسالان در این دوره موجب شده بود آن‌ها بعضی از امور را انجام دهند یا از انجام بعضی امور امتناع ورزند. در این راستا، یکی از دانش‌آموزان این‌طور بیان کرده است: «به خاطر دوستام، چون آن‌ها از این شبکه‌ها استفاده می‌کنند، منم مجبورم از این شبکه‌ها استفاده کنم» (کد ۲). دانش‌آموزی دیگر گفت: «من دائماً پروفایل دوستام را چک می‌کنم. ببینم عکس جدید گذاشتند یا نه و گاهی عکس‌های پروفایل آن‌ها در من اثرگذار است» (کد ۸). دیگر دانش‌آموز در این راستا گفت: «گاهی من یک عکس برای پروفایلم می‌گذارم و دوستام بهم پیام می‌دهند این چه عکسیه و من فوراً آن را عوض می‌کنم» (کد ۱۲).

۵. افزایش نابهنجاری‌های فردی: شبکه‌های اجتماعی مجازی با اینکه دارای فواید زیادی هستند، اما اگر در استفاده از این شبکه، افراط و تفریط رعایت نشود، می‌تواند آسیب‌زا باشد. دانش‌آموزان بیان کردند که استفاده زیاد از این شبکه‌ها موجب می‌شود آن‌ها دچار افت تحصیلی و حتی افت جسمانی از قبیل افت فشار و ضعیف شدن چشم شوند که این افت‌ها نیز به‌نوبه خود منجر به واکنش‌های هیجانی متفاوت از جمله پرخاشگری، انزوا و ... می‌شود. همچنین مطرح کردند دسترسی به اطلاعات زیاد در زمان کم همیشه مفید و مؤثر نخواهد بود. چون گاهی در این شبکه‌ها با اطلاعاتی مواجه می‌شویم یا اخباری را می‌خوانیم که دارای منبع موثقی نیست و اعتبار محتوایی ندارد و برای افرادی که در جریان این مسائل نیستند، عواقبی را در پی خواهد داشت. دانش‌آموزی در این رابطه گفت: «افرادی که بیشتر وقت خود را در این شبکه‌ها می‌گذرانند، از نظر اخلاقی پرخاشگرتر هستند» (کد ۱۲). دانش‌آموز دیگر این‌طور بیان کرد: «چون بیشتر وقت خودم را در این شبکه‌ها می‌گذارم، دیگر وقتی برای درس خواندن ندارم و در مدرسه، وضعیت درسی خوبی ندارم» (کد ۸). دانش‌آموز دیگری در این رابطه گفت: «برای تحقیق کار کلاسی از اطلاعات این شبکه‌ها استفاده کردم و معلم به من گفت اطلاعات نادرست هستند و در آن درس، نمره کمی گرفتم» (کد ۳).

۶. افزایش نابهنجاری‌های اجتماعی: شبکه‌های اجتماعی مجازی فرصتی را برای کاربران ایجاد کرده است که افراد بتوانند آزادانه و بدون محدودیت وارد این فضاها شوند و حتی بدون ارائه هویت واقعی خود به فعالیت در این شبکه‌ها بپردازند. اکثر دانش‌آموزان در پژوهش حاضر مطرح کردند که آن‌ها برای دسترسی به این شبکه‌ها آزاد هستند و والدینشان حدودمیزی برای آن‌ها تعیین نکردند و ۲ نمونه که مطرح کردند، والدینشان برای آن‌ها حدودمیزی را مشخص کردند،

بیان کردند که به والدین بی‌اعتنایی می‌کنند و کار خود را انجام می‌دهند. بنابراین، این دسترسی آزاد همراه با آزادی عمل و پنهان کردن خود واقعی به افراد، این امکان را می‌دهد که به راحتی دست به ناهنجاری‌های اجتماعی بزنند. یکی از دانش‌آموزان در این رابطه گفت: «من هر زمان که اراده کنم، می‌توانم وارد این شبکه‌ها شوم» (کد ۱). دانش‌آموز دیگری بیان کرده است: «چون از پروفایل واقعی و عکس خودم استفاده نمی‌کنم، می‌توانم آزادانه در کانال‌های گفتگوی مختلف حرف بزنم یا در اینستاگرام، کامنت بگذارم» (کد ۱۲). دانش‌آموز دیگری در این رابطه گفت: «در این شبکه‌ها من قدرت زیادی دارم چون کسی، من را نمی‌شناسد» (کد ۹).

۷. کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در زندگی روزمره؛ امروزه توسعه شبکه‌های اجتماعی مجازی بر حیطه‌های مختلف کسب‌وکار و زندگی بشر امروزی اثر داشته است و باعث تحول سریع و تسهیل امور با ایجاد بسترهای یکپارچه شده است. بسیاری از دانش‌آموزان راه‌های کسب درآمد آنلاین را می‌دانستند و حتی از تجارب خود سخن می‌گفتند. در این رابطه یکی از دانش‌آموزان گفت: «من به دلیل اینکه می‌توانم با استفاده از این شبکه‌ها کسب درآمد کنم از آن‌ها استفاده می‌کنم» (کد ۱۲). یکی دیگر از دانش‌آموزان بیان داشت: «من فالوئرهای زیادی در اینستاگرام دارم و با گذاشتن تبلیغ افراد در استوری‌ام می‌توانم پول در بیاورم» (کد ۶). یکی دیگر از کاربردهای شبکه‌های اجتماعی مجازی، دسترسی سریع و آسان و مقرون‌به‌صرفه در قبال راه‌های دیگر است. یکی از دانش‌آموزان در این رابطه گفت: «من برای برقراری تماس و پیام دادن به دوستانم از واتس‌آپ استفاده می‌کنم چون هزینه آن کمتر است و استفاده از آن برایم راحت است» (کد ۸). همچنین وجود اپلیکیشن‌های آموزشی فراوان در تمام زمینه‌ها موجب شده نوجوانان گرایش بیشتری به این شبکه‌ها پیدا کنند. در این رابطه، یکی از دانش‌آموزان گفت: «بیشترین کمکی که شبکه‌های اجتماعی مجازی تا به حال به من کرده است، دیدن کلیپ‌های آموزشی متفاوت و افزایش اطلاعات عمومی من بوده است» (کد ۱۰). دانش‌آموزان، همچنین آشنایی و توانایی برقراری ارتباط با همسالان خود در دیگر کشورها را نیز از کاربردهای این شبکه‌ها عنوان کردند. یکی از دانش‌آموزان مطرح کرد: «من می‌توانم در خانه بنشینم و دوستانی از کشورهای دیگر داشته باشم. هم موجب تقویت زبان من می‌شود و هم برای من جالب است» (کد ۱۱).

۸. رشد شخصی؛ الگوهای ویژگی‌های شخصیتی می‌توانند از عقاید و تفکرات برآمده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی بهره بگیرند. بنابراین با راه یافتن این شبکه‌ها به زندگی

روزمره افراد، آگاهی از تأثیر فردی آن مهم است. دانش‌آموزان در این باره مطرح می‌کنند که استفاده از این شبکه‌های اجتماعی مجازی به این دلیل که آن‌ها را با حجمی از اطلاعات، مطالب پندآموز، مطالب مخرب و افراد با سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی متفاوت روبرو می‌کند، در رشد شخصی آن‌ها اثرگذار بوده است. یکی از دانش‌آموزان در این باره گفت: «من قبل از اینکه با این شبکه‌ها آشنا شوم، زیاد دوست نداشتم با دیگران ارتباط داشته باشم، اما الان به راحتی با دیگران ارتباط برقرار می‌کنم» (کد ۱). دیگر دانش‌آموز در این راستا گفت: «استفاده از این شبکه‌ها به من کمک کرده تا از مفاهیم جامعه امروزی درک بهتری داشته باشم» (کد ۳). دانش‌آموز دیگری در این رابطه گفت: «استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث شده خودم را بیشتر بشناسم و خواندن متن‌های پندآموز آن به من کمک کرده تا خودم را بیشتر پیدا کنم» (کد ۱۵).

۹. استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ترویج آموزش؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند امکانات آموزشی زیادی را برای دانش‌آموزان فراهم کنند. دانش‌آموزان در پژوهش حاضر مطرح کردند استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای پشتیبانی از فعالیت‌های کلاسی، کار مؤثر و مفیدی است. یکی از دانش‌آموزان در این رابطه گفت: «تشکیل گروه‌های کلاسی در یکی از شبکه‌ها به‌ویژه واتس‌آپ، چون فیلترینگ ندارد، می‌تواند به دانش‌آموزان ضعیف یا افرادی که در کلاس غیبت داشته‌اند کمک کند. آن‌ها می‌توانند از درس‌های داده شده در کلاس از طریق این گروه آگاه شوند و سؤالات خود را مطرح کنند و پاسخ دریافت کنند» (کد ۹). دانش‌آموز دیگر بیان داشت: «تشکیل گروه‌های کلاسی در شبکه‌ها و داشتن ارتباط با هم‌کلاسی‌ها و معلم هم می‌تواند به تقویت درسی و هم برقراری رابطه اجتماعی خوب با معلم کمک کند» (کد ۴). دیگر دانش‌آموز، نظر خود را این‌گونه مطرح کرد: «استفاده از کلیپ‌های آموزشی در کنار درس می‌تواند کارکرد مطالبی که ما یاد می‌گیریم را در زندگی واقعی به ما نشان دهد و ما هم بیشتر به درس علاقه‌مند می‌شویم» (کد ۷). دانش‌آموزان در پژوهش حاضر مطرح کردند که در مدارس آن‌ها در مورد رسانه‌ها، سواد رسانه‌ای، همچنین فواید و ضررهای شبکه‌های اجتماعی مجازی اطلاعات کاربردی داده نمی‌شود. اگر جلساتی برگزار شود، به دلیل اجرای بخشنامه از طرف آموزش و پرورش است و معلمان برای رفع وظیفه، این جلسات را برگزار می‌کنند و خود آن‌ها مطابق مطالبی که مطرح می‌کنند نیستند. یکی از دانش‌آموزان در این باره مطرح کرد: «در مدرسه صحبتی از فواید شبکه‌های اجتماعی مجازی نیست. فقط در مورد

آسیب‌های آن به دانش‌آموزان اطلاع می‌دهند و خود افرادی که آموزش می‌دهند، به گفته‌های خود اعتقادی ندارند» (کد ۱۰). دیگر دانش‌آموز گفت: «اگر در مدارس، آموزش درست صورت بگیرد نه اینکه فقط بگویند فضای مجازی بد است، خوبی‌های آن را نیز مطرح کنند، می‌تواند در دانش‌آموزان اثرگذار باشد» (کد ۵).

۱۰. چگونگی ادبیات دانش‌آموزان؛ یکی از عناصر مهم در ارتباط با هر انسانی مسئله‌ی زبان است. ناصر فکوهی (۱۳۸۸) مطرح می‌کند که میان مقولات و ساختار زبان و شیوه‌ای که انسان‌ها، جهان را درک می‌کنند ضرورتاً رابطه‌ای وجود دارد. همچنین می‌توان گفت با کلمات است که اندیشه زائیده می‌شود و کلمه خالی از اندیشه، قالبی مرده است و اندیشه‌ای که در قالب کلمات تجسم پیدا نکند، لمس ناشدنی است. بنابراین زبان که خود، نوعی محصول اجتماعی است، در تحلیل نهایی به وجود آورنده ذهن است و ذهن را می‌توان به‌عنوان گفتگوی داخلی انسان با خودش از طریق نمادهای معنی‌دار تعریف کرد (ثلاثی، ۱۳۷۹). بنابراین از آنجاکه زبان در بارور شدن اندیشه نقش دارد و در ارتباط با اندیشه است و زبان، امری اجتماعی است که در ارتباط با محیط‌های بیرونی شکل می‌گیرد، توجه به زبانی که نوجوانان در گفتگوهای خود استفاده می‌کنند حائز اهمیت است. دانش‌آموزان در پژوهش حاضر به‌وفور مطرح کرده‌اند و همچنین در عکس‌های گرفته شده از گفتگوهایشان مشاهده شد که در گفتارهای خود از زبان فینگلیش استفاده می‌کنند. آن‌ها از زبان نوشتاری فارسی استفاده می‌کنند اما این زبان دارای دستور نگارشی درستی نیست. اغلب کلمات کوتاه و بدون ساختارند. آن‌ها مطرح می‌کنند که در گفتگوهایشان تمایل دارند از اصطلاحات انگلیسی استفاده کنند چون هم زیباتر و هم باکلاس‌تر است و اگر از این کلیدواژه استفاده نکنند، مورد تمسخر دوستانشان قرار می‌گیرند. آن‌ها با استفاده از زبان نوشتاری خود به‌عنوان مثال تکرار حروف به بیان هیجان‌های خود می‌پردازند. یکی از دانش‌آموزان در این باره گفت: «چیزی که تازگی خیلی مد شده با زبان انگلیسی، فارسی می‌نویسند و می‌گویند هر که فارسی می‌نویسه خزه» (کد ۸). دیگر دانش‌آموز مطرح کرد: «خیلی مد شده که یک در میان کلمات را انگلیسی صحبت می‌کنند چون تو فیلم‌ها اینجوری صحبت می‌کنند و این فیلم‌ها خیلی تأثیر دارند» (کد ۶). با توجه به آنچه در این مقوله مطرح شد ما شاهد روبه‌زوال رفتن ملی‌گرایی در نوجوانان هستیم. اما هنوز جای خوشحالی است که زبان نوشتاری اکثریت دانش‌آموزان در هنگام گفتگو زبان نوشتاری فارسی است، اما نه آن زبان فارسی اصیل با نگارش درست، بلکه زبان نوشتاری باب میل نوجوانان.

به‌طور نمونه زبان نوشتاری گفتگوها این‌گونه هستند:

«س، خ وبیدی؟»

«مر ۳۰»

«وااااااااااای چرا؟!»

«کامنت گذاشتم توی استوری‌ت»

«Are inm hst »

« Onaei k aval zdmo mikham»

«فقط ش من پاکیدم... بده بم بزنگمش...»

«خعیل خوب»

«کدوم از اینارو میخای بالا...»

«داغونمممممممممممممممم...»

نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های نظرسنجی ایسنا (۱۳۹۵) ۵۲/۸ درصد از شهروندان ایرانی حداقل عضو یکی از شبکه‌های مجازی هستند که در این میان تلگرام ۳۷/۵ درصد، واتس‌آپ ۲۵/۵ درصد، اینستاگرام ۱۶/۶ درصد و فیسبوک ۱۰/۶ درصد عضو دارد. همچنین طبق رتبه‌بندی سایت الکسا^۱ (۲۰۱۶) ایران با ۴۰/۶ درصد، رتبه نخست بازدید کننده از تلگرام را دارد. همه این آمارها حکایت از رشد و محبوبیت روزافزون این شبکه‌ها در جامعه ایران دارد، درواقع امروزه فضای مجازی با اشکال جدید شبکه‌های اجتماعی و اپلیکیشن‌هایی مانند وایبر، واتس‌آپ و از همه جذاب‌تر تلگرام و اینستاگرام همه‌گیر شده است (کاظمی، ۱۳۹۴: ۸۶) و شناخت زندگی ایرانیان به‌ویژه نوجوانان در درون این شبکه‌ها را ضروری می‌نماید. سن مورد بررسی در این پژوهش، نوجوانی، به این لحاظ حائز اهمیت ویژه است که برطبق نظریه‌ی اریکسون، نخستین تکلیف نوجوان، ایجاد حس جدیدی از هویت من است؛ یعنی احساس اینکه چه کسی است و جایگاه او به‌عنوان یک فرد در نظام اجتماعی کجاست یا به عبارتی یافتن شیوه‌هایی از زندگی است که بتواند تعهدات پایداری را برای او به وجود آورد و چون نوجوانان در مورد اینکه چه کسی هستند، از خود اطمینان ندارند، مضطربانه به همانندسازی با گروه‌ها گرایش پیدا می‌کنند

1 www.alexa.com

2 Application

(خوبی‌نژاد و رجایی، ۱۳۹۴). بنابراین توجه به نوجوانی و محتویاتی که نوجوانان با آن‌ها هر روزه سروکار دارند از اهمیت زیادی برخوردار است. در نتیجه، با توجه به آنچه گفته شد، شناخت اندیشه، رفتار، گفتمان و گرایش‌های نوجوانان در استفاده از این شبکه‌ها (میزان ساعات استفاده، موضوع‌های گفتگو، زبان نوشتاری، ابزارهای پیام‌رسانی، میزان بهره‌گیری مثبت و منفی و ...) بسیار حائز اهمیت است و نتایج حاصل از آن می‌تواند دید و شناخت بهتری نسبت به این شبکه‌ها ایجاد کند و بستر مناسب‌تری را برای بهره‌گیری بهتر از این شبکه‌ها فراهم کند. پژوهش حاضر با استفاده از روش کیفی سعی کرده است به بررسی دنیای دانش‌آموزان دبیرستانی در شبکه‌های اجتماعی مجازی بپردازد. بدین‌منظور با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، با دانش‌آموزان مصاحبه حضوری انجام شده است و از آن‌ها تصاویری از گفتگوهایشان گرفته شده است. با استفاده از روش تحلیل محتوا مصاحبه‌ها، ده مقوله اصلی از داده‌های کیفی استخراج شده است که این ده مقوله مهم و اصلی شامل گفتگو، سپری کردن اوقات فراغت، آگاهی از هنجارهای به روز دنیا، تأثیر همسالان، رشد شخصی، افزایش ناهنجاری‌های فردی، افزایش ناهنجاری اجتماعی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ترویج آموزش، کاربرد شبکه اجتماعی مجازی در زندگی روزمره، چگونگی ادبیات دانش‌آموزان است. نتایج بررسی مصاحبه‌ها و مقوله‌های ذکر شده نشان می‌دهد که نتایج این پژوهش با جنبه‌هایی از پژوهش‌های سعیدی‌پور (۱۳۹۳)، کیان، جلال و ریاحی‌نیا (۱۳۹۴)، ودودی و دلاور (۱۳۹۴)، شاهانی، واحدی و نوروزی (۱۳۹۵)، سراجی، حبیب‌زاده و شریفی (۱۳۹۶)، صادق‌زاده، درتاج و منادی (۱۳۹۷)، مرجیت (۲۰۰۱)، ویکفیلد و سینتیا (۲۰۰۸)، لنهارت (۲۰۰۹)، گانزالا و سویلا (۲۰۱۳)، پرادپ و سریرام (۲۰۱۶) و دسمل (۲۰۱۷) هم‌هنگ است. در رابطه با یافته‌های به دست آمده می‌توان گفت نوجوانی یکی از دوره‌های حساس زندگی همه افراد است و با توجه به نظریه اریکسون که مطرح می‌کند نوجوان در این دوران به دنبال حس جدیدی از هویت من است، مواجهه نوجوانان با شبکه‌های اجتماعی مجازی آن‌ها را با ایده‌ها و گرایش‌هایی آشنا می‌کند که برون‌ریزی احساسی و عقلانی بیشتری برایشان فراهم می‌آورد. نوجوانان می‌توانند از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی مختلف دنیا را در بستری جهانی ببینند و وارد فضاهایی شوند که حتی گروه‌های محروم جامعه نیز می‌توانند در آن حضور یابند و از طریق این تعاملات گسترده، هویت خود را به دست آورند. ولی از آنجایی که در فضای مجازی مرزی بین واقعیت یا غیرواقعیت، حقیقت یا غیرحقیقت وجود ندارد، ممکن است هست‌ها به‌عنوان نیست‌ها جلوه‌گر شوند و برعکس و نوجوانانی که از این واقعیت‌ها اطلاعی ندارند و نمی‌دانند که مفهوم مرز در

این شبکه‌های اجتماعی مجازی دگرگون می‌شود، ممکن است از طریق الگوبرداری، هویتی سیال، ناپایدار و حتی مجازی نه واقعی را به دست آورد، بنابراین محتوای این شبکه‌های اجتماعی مجازی، سازنده و مخرب است. از این رو شناخت اندیشه، رفتار، گفتمان و گرایش‌های نوجوانان در استفاده از این شبکه به خانواده و مسئولان آموزشی کمک می‌کند تا دید و شناخت بهتری به دنیا و نیازهای نوجوانان پیدا کنند و به جای مخالفت با این جهان و فضای مجازی، سواد رسانه‌ای خود را بالا ببرند. یافته‌های دیگر پژوهش حاضر نشان می‌دهند که هدف اصلی اکثر نوجوانان در پیوستن به این شبکه‌ها تفریح، سرگرمی و راهیابی از بی‌حوصلگی است و منفی‌ترین اثر ناشی از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اتلاف وقت زیاد در این شبکه‌ها است که می‌تواند به روند تحصیلی و رشد جسمانی آن‌ها آسیب برساند. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که استفاده از ارتباطات الکترونیکی رایج یا به عبارتی شبکه‌های اجتماعی مجازی موجب نوآوری زبانی و دوری از ملی‌گرایی در بین دانش‌آموزان شده است که این نوآوری، بازتاب تعبیرات گسترده در چشم‌انداز ارتباطات است. به همین دلیل، توجه به امنیت اجتماعی، تعاملات انسانی، آموزش نگاه انتقادی، توانایی استدلال طلبی، تقویت سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی داخلی، معادل‌سازی رسای واژگان و نگارش گفتگوهای صورت گرفته در این شبکه‌ها حائز اهمیت است. در این راستا، علاوه بر دستگاه‌های سیاستگذار و مجری، نهادهای آموزشی و جامعه‌پذیری با تقویت سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی و ارائه الگوهای صحیح و مقبول ارزشی می‌توانند نقش زمینه‌ساز را در ایجاد یکپارچگی ملی و مقابله با تأثیر فرهنگ بیگانه و کسب هویت مجازی و بیگانه برآمده از این شبکه‌های اجتماعی مجازی ایفا نمایند. برای نمونه، با جذاب ساختن رسانه‌های داخلی، ایجاد اپلیکیشن‌های داخلی جذاب، بومی و محلی کردن محتوا در شبکه‌های اجتماعی مجازی، اصلاح الگوهای ارزشی نوجوانان، توجه به زبان نوشتاری فارسی و توجه بیشتر به معادل‌های فارسی اصطلاحات انگلیسی و استفاده مکرر از آن‌ها در رسانه‌های داخلی مختلف می‌توان مرزهای موجود در جهان واقعی را بازسازی نمود. بدین ترتیب، نهادهای سیاسی - اجتماعی جامعه با حفظ الگو و درونی کردن ارزش‌ها از طریق سیاستگذاری‌های درست و عملکرد منطقی نهادهای خانواده، همسالان، آموزش و پرورش و رسانه می‌توانند از بروز رفتارهای نابهنجار، بیگانه‌گرایی و کجروی‌های اجتماعی - روان‌شناختی جلوگیری کنند و تمام توان خود را در جهت رسیدن به این اهداف به کار گیرند.

منابع

- افشانی، سیدعلیرضا؛ جواهرچیان، ندا و حقیقیان، منصور. (۱۳۹۸). پروبلماتیک خودرهابخشی در فضای مجازی؛ کاوشی کیفی از چگونگی ابراز خود در میان میکرواینفلوئنسرهای اینستاگرامی شهر یزد. «مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران»، ۲۹، ۱۱۵-۱۴۳.
- بیگدلو، مهدی و هادیان، ناصر. (۱۳۹۷). تأثیر کارکردهای شبکه‌های اجتماعی بر سمت‌گیری‌های فرهنگی سیاسی کاربران دانشگاهی در ایران (مطالعه موردی وایبر و تلگرام). «جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام»، ۱۲، ۱۰۴-۷۳.
- خوبی‌نژاد و رجایی. (۱۳۹۴). «نظریه‌های رشد، مفاهیم و کاربردها»، انتشارات رشد، تهران.
- دلاور، علی. (۱۳۸۹). روش‌شناسی کیفی. «فصلنامه راهبرد»، ۵۴ (۱۹)، ۳۲۹-۳۰۷.
- دلاور، علی. (۱۳۸۵). «مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی»، تهران، انتشارات رشد.
- ریترز، جورج. (۱۳۷۹). «نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر». ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- سراجی، فرهاد؛ حبیب‌زاده، اصحاب و شریفی‌رهنمو، سعید. (۱۳۹۶). انگیزه‌های استفاده دانش‌آموزان متوسطه از شبکه‌های اجتماعی مجازی. «مطالعات فرهنگ ارتباطات»، ۱۸ (۷۱)، ۱۸۳-۲۰۵.
- سعیدپور، اسماعیل. (۱۳۹۳). آثار و فناوری‌های نوین بر شبکه‌های اجتماعی و تأکید بر نوجوانان. «مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران»، ۲ (۲)، ۱۷۰-۱۴۷.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۳). «روان‌شناسی پرورشی نوین»، تهران، نشر دوران.
- حبیبی، آرش و عدن‌ور، مریم. (۱۳۹۶). «مدل‌یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی»، تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول، تابستان.
- حسینی بافقی، نگار؛ برزگر، کاظم. (۱۳۹۷). آموزش فلسفه به کودکان و چالش‌های فضای مجازی. «نهمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران».
- شامانی، اسماعیل؛ واحدی، مهدی و نوروزی، داریوش. (۱۳۹۵). رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران. «فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی»، ۱۶۳، ۲۸-۱۸۲.
- صادق‌زاده، رقیه؛ درتاج، فریبرز و منادی، مرتضی. (۱۳۹۷). بررسی انگیزه‌های دانش‌آموزان در استفاده از اپلیکیشن اینستاگرام: یک پژوهش کیفی. «مطالعات میان فرهنگی»، ۱۳ (۳۵)، ۱۶۷-۱۹۰.

- علیزاده، آذر و زمانی، عباس. (۱۳۹۶). مطالعه‌ی کیفی چالش‌های شبکه‌های اجتماعی. «رسانه»، ۱۰۶، ۱۰۳-۱۲۰.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۸۸). «انسان‌شناسی». تهران، نشر نی.
- کمالی، شیرین. (۱۳۹۵). «زبان مجازی و چالش‌های هویتی». پایگاه بصیرت، گروه فرهنگی.
- کاظمی، عباس. (۱۳۹۴). تلگرامی شدن روابط در زندگی روزمره. «اندیشه پویا»، ۸۶-۳۲، ۸۸.
- کیان، مرجان؛ یعقوبی، ملال و ریاحی‌نیا، نصرت. واکاوی نقش و کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان. «فناوری آموزش و یادگیری»، ۳، ۶۹-۸۸.
- منادی، مرتضی. (۱۳۸۵). روش کیفی در علوم اجتماعی و رفتاری. «فصلنامه حوزه و دانشگاه»، ۴۷(۱۲)، ۹۳-۸۰.
- ودودی، الهه و دلاور، علی. (۱۳۹۴). بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی در تغییر ویژگی‌های شخصیتی جوانان. «روان‌شناسی تربیتی»، ۳۵، ۴۱-۶۲.
- Brignall, T.W., III, & Valey, T. V. (2005). The impact of Internet communication on social interaction. *Sociological Spectrum*, 25,335-348.
- Colas,P.,Gonzalez,T. & Sevilla, J. (2013). Young people and social networks: motivations and preferred uses. *Scientific Journal of Media Education*,40,15-23.
- Desmal, A. (2017).The impact of using social media and internet on academic performance: case study Bahrain universities. *Scalable Information Systems*,4(13).
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kumar, N. (2012). *User Perception and Use of Social Networking Sites by Sikkim University Students*. 8th Convention PLANNER-2012.Sikkim University, Gangtok, March 01-03, 2012.
- INFLIBNET Centre, Ahmedabad.
- Kline,R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Guilford press, New York.
- Lenhart, A. (2009).The democratization of online social networks: a look at the change in demographics of social network users over time. **Paper presented at the Association of Internet Researchers**,10. Milwaukee, WI.
- Merchant, G. (2001). Teenagers in cyberspace: an investigation of language use and language change

- in internet chat rooms. **Journal of Research in Reading**, 24(3), 293-306.
- Morris, Meredith Ringel; Teevan, Jaime; Panovich, Katrina. (2010) **What do people ask their social networks, and why? A survey study of status message Q & A behaviour**. CHI 2010, April 10–15, 2010, Atlanta, Georgia, USA.
- Payne, J. W. (2006, July 4). Invitation to harm. **The Washington Post**, F-1.
- Pradeep, P., Sriram, S. (2016). The virtual world of social networking sites: Adolescent's use and experiences. **Psychology and Developing Societies**, 28(1) 139–159.
- Pankoke-Babatz, U., & Jeffrey, P. (2002). Documented norms and conventions on the internet. **International Journal of Human-Computer Interaction**, 14(2), 219-235.
- Wakefield, M & Cynthia, J. (2008). The Impact of Cyber-Communication on Today's Youth